

De Lochemse wijnroof in 1499

F. Reitsma.

Het is zaterdag 9 maart 1499. Het Stadsbestuur van Deventer had de dag ervoor een bijeenkomst gehad met het Stadsbestuur van Zutphen in het "Cuerhuys"*) , genaamd "achter de Rijen". Het probleem waarover ze vergaderden was het feit dat lieden uit Lochem regelmatig aan het plunderen waren in de omgeving. Na die bijeenkomst bereikte de vergaderers het bericht dat er bij het kasteel Arckelsteijn bij Bathmen**) tien wagens met wijn waren overvallen. De overvallers hadden de wagens met wijn naar Lochem meegenomen. De Deventer burgers, die deze wijn in Keulen besteld hadden, hoorden het nieuws van de arme voerlieden die met lege handen Deventer waren binnengekomen. De burgers brachten onmiddellijk het Stadsbestuur op de hoogte van de gebeurtenissen. Het Stadsbestuur schreef de volgende dag direct een brief naar de stad Zutphen en deze brief was het begin van alle ellende.

De volgende brief in het Zutphens archief was gedateerd: 17 april 1499. Het stadsbestuur van Zutphen schrijft in die brief aan zijn eigen mederaadsvrienden: de schepen Arnt Huernynck, de raadsheer Henrick Berck, de secretaris Jacob Rijman en Kerstken Scerpinck.

De belangrijkste reden was wel de wijn, die bij Arckelstein ge-roofd was en nu wordt er gezegd, dat lieden uit Lochem en Grollo samen deze daad gepleegd hadden. Als reactie op deze roof (er staat letterlijk weerwraak) heeft de Keulse wijnverkoper beslag gelegd op een partij wijn, die door Zutphense burgers was gekocht, maar nog niet was afgeleverd. De Stad Zutphen schrijft aan zijn mederaadsvrienden om deze kwestie bij Hertog Karel van Egmond van Gelre (1467-1543) aanhangig te maken. Zij moeten er bij hem op aandringen, dat de Zutphenaren nu beslag mogen leggen op eigendommen van de Keulse wijnverkoper, letterlijk: de goederen van de Keulenaar mag aantasten.

Antwoord van Deventer

Er zijn nu twee problemen: de Deventenaren waren hun wijn kwijt en nu de Zutphenaren ook. Op 17 augustus 1499 volgt het antwoord van de Stad Deventer

aan de Stad Zutphen. Ze willen aanstaande maandag wel weer in het "Cuerhuys achter de Rijen" de zaak van de Keulse wijn komen bespreken. Alleen hun burgemeester Hademan van Laer is hierop tegen. Hij wil op gewone wijze zijn recht verkrijgen. De kwestie blijft zich voortslepen, maar wordt niet meer genoemd in brieven uit Deventer. De gestolen wijn bij Arckelstein wordt de Stad Zutphen in de schoenen geschoven, vermoedelijk omdat Zutphen de hoofdplaats van de Graafschap was.

Uit de brieven die volgen, blijkt de naam van de Keulse wijnverkoper: hij heet Johann up der Straeten, tegenwoordig zou je hem Jan van der Straat kunnen noemen. Op 31 maart van het jaar 1500 schrijft de Stad Keulen een brief aan de Stad Zutphen. Aan Henrijck van Berck, burgemeester, het verzoek om de Keulse burgers binnen Zutphen ongemoeid te laten en de kwestie, die voorgelegd is aan de hertog van Gelre, maar die nu in Frankrijk is, voorlopig te laten rusten. De Stad Deventer heeft de kwestie met Johan up der Straeten ook zodanig geregeld. Het wachten is nu op Hertog Karel.

Keulse brieven

Op 13 mei 1500 staat er in de

Keulse brief, dat Johan het geschil wil laten rusten, tot de terugkeer van de hertog. Uit een volgende brief van 31 juli blijkt dat Johan drie mensen naar Zutphen heeft gestuurd (drie borgen), nl. Hans van Wetzlar, Johan zom Beren, genaamd Salberch en Hermann van Medemann. Deze mannen waren door burgemeester Henrick van Berck blijkbaar vervolgd inzake de wijnkwestie en de Stad Keulen beklaagt zich over de behandeling van haar burgers.

Op 20 augustus worden de klachten van Keulen ernstiger: zekere Keulse burgers zijn in Zutphen zelfs mishandeld. Opnieuw komt de vraag: Wilt U de zaak laten rusten tot de hertog weerkeert?

Op 4 september 1500 komt de eerste brief van hertog Karel, die eindelijk terug was. Hij stuurt de Stad Zutphen een afschrift van zijn brief aan de Stad Keulen. Tevens bericht hij, dat hij op verzoek van hen een brief aan zijn neef, de graaf van den Berge, heeft geschreven. De reactie van de Stad Keulen komt bij de hertog binnen en deze stuurt op 26 oktober vanuit Wageningen een kopie van de Keulse brief aan de Stad Zutphen. De hertog wil van Zutphen meer inlichtingen over deze kwestie.

De Stad Keulen reageert opnieuw

op 2 november in een brief aan de Raden van de Hertog van Gelre. Zij verlenen burgers van Zutphen vrijgeleide tot aan komende Pasen om te komen onderhandelen. Opnieuw is daar een brief bij van Johann van der Straissen met diens belofte het bestand in acht te nemen.

Op 12 november 1500 deelt de Hertog aan de Stad Zutphen mede, dat op verzoek van de Stad Keulen de kwestie op 1 december te Rijnberck (het huidige Rheinberg bij Düsseldorf) besproken zal worden. Op 15 december blijkt, dat de "dagvaart" te Rijnberck niet doorgegaan is.

Hertog Karel schrijft vanuit Arnhem of de steden Keulen en Zutphen bezwaren hebben tegen een dagvaart op Zondag Reminiscere (= 9 maart 1501). Op 23 december deelt de Stad Keulen aan de Stad Zutphen mede in te stemmen met de dagvaart op 9 maart. Hertog Karel wijzigt echter het plan en schrijft op 21 februari of de Stad Zutphen accoord gaat met een dagvaart te Keulen i.p.v. Rijnberck. Tevens verschuift hij de datum naar 22 maart. Bij deze brief staat weer vermeld "van den genomen wijnen to Groll en to Lochem ingebracht".

Het gaat dus nog steeds over de wijnroof op 8 maart 1499. Kunt U zich voorstellen, dat de Zutphenaren er niet veel zin in hadden en niet naar Keulen gegaan zijn? De stad Keulen stuurt 17 mei 1501 een teleurgestelde reactie over het niet verschijnen van het Zutphense stadsbestuur. De kwestie is nog steeds niet opgelost.

Na acht jaar stilte

Gedurende acht lange jaren zijn er geen brieven over deze kwestie geschreven. Van de vier Zutphense mederaadsvrienden uit 1499 blijkt, dat één van hen, nl. Kerstken Scherpinck, tussen 22 oktober en 22 november 1503 is overleden. De brief van 22 november 1503 spreekt over zijn we-

duwe en zijn erfgenamen. Van Arnt Huerninck wordt sinds 1499 totaal niets meer vernomen en vermoedelijk is de schepen Jacob Huerninck zijn zoon en opvolger. Jacob Rijman, de secretaris van Zutphen wordt na 21 januari 1503 niet meer genoemd. Hij is secretaris geweest van 1472 tot 1501. Hendrick Berck komt de laatste keer voor op 12 februari 1511, maar is dan geen schepen meer.

De Keulenaar Johann up der Straiten neemt op 1 mei 1509 de pen ter hand en legt uit, dat op 10 wagens, die bij Arckelstein geroofd waren, 20 voeder wijn lagen met een waarde van 1500 goudgulden (75 goudgulden per voeder). Hij schrijft, dat het in het jaar 1500 was gebeurd, maar hij vergist zich een jaar. Hij eist nu schadevergoeding, zoals burgemeester Willem Lerinck hem beloofd had. Wat hij niet wist, was dat burgemeester Lerinck in een brief van 2 mei 1509 reeds als "wijlen" genoemd wordt. Johan herhaalt zijn verzoek in brieven van 23 juni en 21 juli 1509.

Het antwoord van de Stad Zutphen aan de Stad Keulen op 1 augustus 1509 bevat de volgende punten:

1. De wijn is niet door Zutphenaren geroofd, maar door soldaten, die in Lochem en Grolle gelegerd waren.
2. Wat er op de bespreking in het "Cuerhuijs achter de Rijen" gezegd is, herinneren zij zich niet, want verschillende raadsvrienden van toen zijn reeds overleden, zoals boven vermeld.
3. Het is onmogelijk, dat deze een schadevergoeding hebben toegezegd.
4. De laatste keer, dat er een dagvaart in Rijnberck was, heeft geen van de Keulse afgevaardigden de kwestie ter sprake gebracht.
5. Volgens hen doet Johan onware beweringen, m.a.w. hij liegt!

Op 27 augustus 1509 stuurt de Stad Keulen toch een brief naar de Stad Zutphen met het verzoekschrift van hun burger. Daarin beweert hij dat de wijn "van den Roiden" was genomen. Wie die Roiden zijn, is niet duidelijk. Uit een brief van 2 juni 1501 blijkt, dat de Schout van Lochem Herman die Roij heet. Mogelijk worden met die Roiden hier Lochemers bedoeld.

Johan verzoekt de Stad Keulen om het stadsbestuur van Zutphen met recht te vervolgen. Op 29 april 1511 komt het laatste antwoord van de Stad Zutphen: Johan spreekt onwaarheid. Zijn wijn was door een ongeregelde bende geroofd. Daar voelen zij zich niet verantwoordelijk voor.

Twaalf jaar later

Twaalf jaar na de gebeurtenis bij Arckelstein wordt het stil rond deze kwestie. Misschien is Johan up der Straiten in 1511 of kort daarna overleden. Ik weet het niet. Het is ook niet meer van belang.

Een feit is dat de soldeniers uit Lochem en Grolle in 1499 de geroofde wijn onderling verdeeld hebben en zeker enige maanden lang behalve bier, ook heerlijke Duitse wijn gedronken hebben. Het mag dan volgens Zutphen een ongeregelde bende geweest zijn, smaak hadden ze wel en vanzelfsprekend dorst. Ze hebben er geen idee van gehad, dat hun roof in 1499 twaalf jaar lang een drukke correspondentie heeft opgeleverd, en dat Hertog Karel er zich ook nog mee bemoeid heeft. Als zij dat geweten hadden, hadden ze gebruld van het lachen. Misschien hadden ze dan een extra kan bier of een goed glas wijn genomen en geproost op het succes van hun strooptocht. Hun soldij zal wel niet hoog geweest zijn en als ze hun wijn in Lochem of Groenlo verkocht hebben aan burgers, leverde dat aardige neveninkomsten op. Zutphen informeerde in 1506 naar de prijs

van een voeder goede Rijnwijn en ze kregen te lezen, dat de prijs 38 Philipsgulden was.

Oorlogsdreiging

Het waren in 1499 roerige tijden. Van alle kanten dreigde oorlog. Hertog Karel had op Witte Donderdag 28 maart aan alle steden vanuit Nijmegen geschreven om afgevaardigden op woensdag na Pasen naar Nijmegen te sturen. Hij wilde nagaan welke vijanden Gelre willen aanvallen. De Hertogen van Sassen, Berg, Kleef en anderen, die in Goch onder Kleef gelegerd waren, vormden een grote bedreiging. De ritmeester in Doetinchem, Herman van Velen schrijft op 31 maart, dat de Hertog van Sassen en de Heer van IJsselstein met een groot leger in Emmerik liggen en vandaaruit Doetinchem willen belegeren. Op Tweede Paasdag (1 april 1500) meldt Groenlo, dat er niemand naar Nijmegen kan komen wegens de dreigende inval van de Kleefse troepen. Op 3 april 1500 komt de noodkreet uit Doetinchem van de ritmeester: Stuur mij Lambert van Boemell met 100 voetknechten ter versterking. In

deze oorlogssituatie trokken de soldaten uit Lochem en Grolle het gebied rond en vingden hun vette buit uit Keulen. Toen de wijn op was, zijn ze weer gewoon bier gaan drinken van de Lochemse bierbrouwers.

Bieraccijns

De accijns op dat bier was een belangrijke bron van inkomsten voor Hertog Karel. Op 17 april 1501 schrijft hij vanuit Arnhem het verzoek op Zondag Jubilate (2 mei) gedeputeerden af te vaardigen. Op die dag moet in Zutphen met ambtslieden, schouten en richters van de Graafschap vergaderd worden. Zij moeten het bedrag vaststellen van de nieuwe bieraccijns binnen de steden van de Graafschap. En Lochem hoort daarbij. Er is verder geen correspondentie over bieraccijns tot 1548, als Lochem verklaart dat bepaalde renten uit de opbrengst van de pachters van de trouwaccijns betaald worden (11 december 1548). Soms werden in zware tijden extra accijnzen opgelegd. In 1534 werd op iedere ton bier een accijns van "een oud vuurijzer" (ook een

munt) opgelegd. De gezamenlijke brouwers van Winterswijk richtten op 7 januari 1538 een brief aan Zutphen om inlichtingen over deze accijns. Zij noemen Zutphen "onse hovetstadt". Volgens hen is de termijn van vier jaar nu verstreken. Of er antwoord op deze vraag is gegeven, is niet bekend. Bier was de drank voor het gewone volk, wijn dronken eigenlijk alleen de rijken.

**) Het "Cuerhuys" was een herberg buiten de poorten van Deventer. Een "cuer" is een koe-rrior of ijlbode. Op veel plaatsen waren zulk soort herbergen voor reizenden.*

Horeca anno 1500

****) Vroeger het bezit van Bischof Jan van Arkel, later de zetel van de Drost van Salland.*

Bron: Inventaris van het Oud Rechterlijk Archief Zutphen: inv. nr. 188: Regesten van brieven tussen 1350 en 1550.

Briefnr. 940, 942, 944, 945, 946, 955, 965, 1025, 1041, 1058, 1063, 1068a, 1103, 1105, 1110, 1123, 1126, 1162, 1181, 1188, 1192, 1212, 1213, 1401, 1818, 1503, 1515, 2035, 2058, 2061, 2123, 3757, 4489.